दीर्घशाख पु॰ दीर्घा शाखा यस्य । १शालवृक्षे संज्ञायां कन् टाप् अत इत्त्वम् । २एलापर्ण्याम् स्त्री राजनि॰ । या कप् अत इत्त्वम् । दीर्घशाखिका श्नीलाम्लग्राम् राजनि॰।

दीर्घशिम्बिका स्त्री दीर्घा शिम्बी यस्य कप् ह्रस्वः । क्षवे (नाकछिक्नी) वृक्षे राजनि॰।

दीर्घशूक पु॰ दीर्घः शूकोऽग्रमस्य । शालिभेदे संज्ञायां कन् । दीर्घशूके राजान्ने राजनि॰ कर्म॰। २दीर्घे शूके न॰

दीर्घश्रवस् पु॰ दीर्घं श्रवोऽस्य । दीर्घतमसः पुत्रे ऋषिभेदे "औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे" ऋ॰ १।११२।११ "उशिक् संज्ञा दीर्घतमसः पत्नी तस्याः पुत्रो दीर्घश्रवानाम कश्चिदृषिरनादृष्टौ जीवनार्थमकरोत् वाणिज्यम्" भा॰ २दीर्घकर्णयुक्ते त्रि॰ कर्म॰। ३दीर्घे कर्णे न॰।

दीर्घसत्र न॰कर्म॰ । १दीर्घकालिके यज्ञभेदे ६व॰। २तत्कर्तरि त्रि॰। "हविषे दीर्घसत्रस्य सा चेदानीं प्रचेतसः"रघुः। दीर्घाणि सत्राणि सत्रानि यत्र । ३तीर्थभेदे "ततो गच्छेत धर्मज्ञ! दीर्घसत्रं यथाक्रमम् । तत्र ब्रह्मादयो देवाः सिद्धाश्च परमर्षयः । दीर्घसत्रमुपासन्ते दीक्षिता नियतव्रताः। गमनादेव राजेन्द्र ! दीर्घसत्रमरिन्दम ! । राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलं प्राप्नोति भारत !" भा॰व॰८२अ॰ । ४यावज्जीवकर्तव्ये अग्निहोत्रे न॰ "दीर्घसत्रं ह वा त उपयन्ति येऽग्निहोत्रं जुह्वयेतद्वै जरामर्यं सत्रं यदग्निहोत्रं जरया वा ह्येवास्मान्मुच्यन्ते मृत्युना वा" शत॰ब्रा॰ १२।४।१।१

दीर्घसत्रिन् पु॰ दीर्घसत्रमस्यस्य इनि । १बहुकालिकसत्रकारके २यावज्जीवकर्तव्याग्निहोत्रिणि च "यदेतस्य दीर्घसत्रिणोऽग्निहोत्रं जुह्वतोऽन्तरेणाग्नो युक्तं या वियायात्" शत॰ब्रा॰ १२।४।१।२

दीर्घसुरत पुंस्त्री॰दीर्घं बहुकालव्यापकं सुरतमस्य ।१कंकुरे त्रिका॰ स्त्रियां जातित्वात् ङीप् । कर्म्म॰ । २यायते सुरते न॰।

दीर्घसूक्ष्म पु॰ कर्म॰। पात॰सू॰ भाष्योक्ते प्राणायामभेदे तत्स्वरूपादि तत्रोक्तं यथा

"तस्मिन् सति श्वासप्रश्वासयोर्गतिविच्छेदः प्राणायामः" सू॰। "सत्यासनजये बाह्यस्य वायोराचमनं श्वासः। कोष्ठ्यस्य वायोर्निःसारणं प्रश्वासः तयोर्गतिविच्छेद उभयाभावः प्राणायामः" भा॰। "बाह्याभ्यन्तरस्तम्भवृत्तिर्देशकालसङ्ख्याभिः परिदृष्टोदीर्घसूक्ष्मः" सू॰। "यत्र प्रश्वासपूर्वको गत्यभावः स बाह्यः यत्र श्वासपूर्वको गत्यभावः स आभ्यन्तरः तृतीयस्तम्भवृत्तिर्यत्रोभयाभावः सकृत्प्रयत्नाद् भवति यथा तप्ते न्यस्तमुपले जलं सर्वतः सङ्कोचमापद्यते । तथा द्वयोर्युगपद्गत्यभावइति । तयोऽप्येते देशेन परिदृष्टाः, इयानस्य विषयो देशइति । कालेन परिदृष्टाः क्षणानामियत्तावधारणेनावच्छिन्ना इत्यर्थः । सङ्ख्याभिः परिदृष्टाः एतावद्भिः श्वासप्रश्वासैः प्रथम उद्घातस्तद्वत् विष्टंभीतस्यैतावद्भिः द्वितीय उद्घातः एवं तृतीयः एवं मृदुरेवं मध्य एवं तीव्र इति सङ्ख्याभिः परिदृष्टः स खल्वयमेवमभ्यस्तो दीर्घसूक्ष्मः" भा॰। "बाह्याभ्यन्तरविषयाक्षेपी चतुर्थः" सू॰। "देशकालसङ्ख्याभिर्बाह्यविषयः परिदृष्ट आक्षिप्तः तथाभ्यन्तरविषयः परिदृष्ट आक्षिप्तः उभयथा दीर्घसूक्ष्मः ततपूर्वको भूमिजयात् क्रमेणाभयोर्गत्यभावश्चतुर्थः प्राणायामः। तृतीयस्तु विषयानालोचितो गत्यभावः सकृदारब्धएव देशकालसङ्ख्याभिः परिदृष्टोदीर्घसूक्ष्मश्चतुर्थस्तु श्वासप्रश्वासयोर्विषयावधारणात् क्रमेण भूमिजयादुभयाक्षेपपूर्वको गत्यभावश्चतुर्थः प्राणायामः इत्ययं विशेषः" भा॰।

दीर्घसूत्र त्रि॰दीर्घेण चिरकालेन सूत्रमीप्सितव्यापारो यस्य । १चिरकालेन प्रारब्धकर्म्मानुष्ठातरि अमरः । "दीर्घसूत्रस्य आपत्प्राप्तिरितिहासस्मरेण"भा॰शा॰१३७अ॰दर्शिता तथा "अनागतविधाता च प्रत्युत्पन्नमतिश्च यः। द्वावेव सुखमेधेते दीर्घसूत्रो विनश्यति। अत्रैव चेदमप्यपरं शृणुष्वाख्यानमुत्तमम् । दीर्घसूत्रमुपाश्रित्य कार्याकार्य्यं विनिश्चये । नातिगाधे जलाधारे सुहृदः शकुनाश्रयः । प्रभूतमत्स्ये कौन्तेय ! बभूवुः सहचारिणः । तत्रैको दीर्घकालज्ञ उत्पन्नप्रतिभोऽपरः। दीर्घसूत्रश्च तत्रैकस्तयोर्वां सहचारिणाम् । कदाचित् तं जलाधारं मत्स्यबन्धाः समन्ततः । निःस्रावयामासुरथो निम्नेषु विविधैर्मुखैः । प्रक्षीयमाणं तं दृष्ट्वा जलाधारं भयागमे । अब्रवीद्दीर्घदर्शी तु तावुभौ सुहृदौ तदा । इयमापत् समुत्पन्ना सर्वेषां सलिलौकसाम् । शीघ्रमन्यत्र गच्छामः एन्या यावन्न दुष्यति । अनागतमनर्थं हि सुनयैर्यः प्रबाधयेत् । स न संशयमाप्नोति रोचतां भो व्रजामहे । दीर्घसूत्रस्तु यस्तत्र सोऽब्रवीत् सन्यगुष्यते । न तु कार्या त्वरा तावदिति मे निश्चिता मतिः । अथ सम्प्रतिपत्तिज्ञः प्राब्रवीद्दीर्घदर्शिनम् । प्राप्ते काले न मे किञ्चिन्नायतः परिहास्यते । एवं श्रुत्वा निरक्रामद्दीर्घदर्शी महामतिः । जगाम स्रोतसा तेन गम्भीरं